

DZIECIOBÓJSTWO

ASPEKTY PRAWNE I ETYCZNE

Joanna Brzezińska

MONOGRAFIE LEX

LEX

a Wolters Kluwer business

DZIECIOBÓJSTWO

ASPEKTY PRAWNE I ETYCZNE

Joanna Brzezińska

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2013

Stan prawny na 1 lutego 2013 r.

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Ewa Fonkowicz

Opracowanie redakcyjne
Izabela Ratusińska

Łamanie
Kamila Tomecka

Układ typograficzny
Marta Baranowska

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska SA, 2013

ISBN 978-83-264-4139-4
ISSN 1897-4392

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska SA

Redakcja Książek
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

mojej Siostrze

Spis treści

Wykaz ważniejszych skrótów / 11

Wstęp / 15

Rozdział 1

Prawna ochrona życia ludzkiego u jego początku / 23

1. Wprowadzenie / 23
2. Ochrona życia w świetle polskiej Konstytucji / 24
3. O ochronie życia w przepisach prawa międzynarodowego i europejskiego / 31
4. Ochrona życia ludzkiego w obowiązującym polskim prawie karnym / 46
 - 4.1. Systematyka przestępstw przeciwko życiu w kodeksie karnym z 1997 r. / 46
 - 4.2. O kryteriach temporalnych początku życia ludzkiego w prawie karnym / 48

Rozdział 2

Aksjologiczne aspekty życia ludzkiego / 59

1. Między etyką wartości a etyką jakości życia ludzkiego / 59
2. Uwagi o wartości życia ludzkiego w stadium płodowym / 73
3. Kwestia statusu noworodków zdeformowanych / 85
4. Ochrona początków życia człowieka w dawnej i współczesnej nauce Kościoła katolickiego / 102

Rozdział 3

Historyczny rys prawnokarnej regulacji dzieciobójstwa / 117

1. Najdawniejsze ustawodawstwa wobec dzieciobójstwa. Od antyku po średniowiecze / 117

2. Regulacje dzieciobójstwa w niektórych państwach Europy Zachodniej od XVI do XIX w. / 133
 - 2.1. Ustawodawstwo niemieckie / 133
 - 2.2. Francja / 143
 - 2.3. Włochy / 150
3. Ustawodawstwo polskie wobec dzieciobójstwa / 152
 - 3.1. Uwagi o regulacji dzieciobójstwa przed kodeksem karnym z 1932 r. / 152
 - 3.2. Dzieciobójstwo w ujęciu kodeksu karnego z roku 1932 i 1969 / 162

Rozdział 4

Dzieciobójstwo jako przestępstwo uprzywilejowane / 167

1. Uwagi ogólne o pojęciu przestępstwa uprzywilejowanego / 167
2. Relacje typu podstawowego przestępstwa do typów zmodyfikowanych / 174
3. O podstawach uprzywilejowania przestępstwa dzieciobójstwa / 180

Rozdział 5

Przestępstwo dzieciobójstwa

w kodeksie karnym z 1997 r. / 189

1. Pierwotna regulacja przestępstwa dzieciobójstwa w kodeksie karnym z 1997 r. / 189
2. Uwagi o podmiocie przestępstwa dzieciobójstwa / 197
 - 2.1. Matka jako podmiot indywidualny / 197
 - 2.2. Kwestia statusu matki zastępczej / 203
3. O niektórych aspektach strony podmiotowej / 205
4. Spory terminologiczne wokół znamienia „dziecko” w konstrukcji przestępstwa dzieciobójstwa / 219
5. „Okres porodu” jako znamię temporalne przestępstwa dzieciobójstwa / 231
6. Kontrowersje dotyczące znamienia „wpływ przebiegu porodu” / 241
7. Sposoby realizacji znamion przestępstwa dzieciobójstwa / 276
8. Uwagi o odpowiedzialności karnej za współdziałanie przy dzieciobójstwie / 281

9. Sankcja karna / 287
10. Uwagi końcowe / 292

Rozdział 6

Prawne regulacje przestępstwa dzieciobójstwa w niektórych ustawodawstwach europejskich / 298

1. Wprowadzenie / 298
2. Francja / 299
3. Niemcy / 307
4. Włochy / 319
5. Wielka Brytania / 329
6. Uwagi końcowe / 336

Rozdział 7

Przestępstwo dzieciobójstwa w ujęciu danych statystycznych oraz w badaniach ankietowych / 342

1. Wprowadzenie / 342
2. Dzieciobójstwo w ujęciu ogólnopolskich danych statystycznych / 347
 - 2.1. Lata 1932–1968 / 347
 - 2.1.1. Rozmiary i dynamika dzieciobójstwa / 347
 - 2.1.2. Charakterystyka sylwetek sprawczyń przestępstwa dzieciobójstwa / 350
 - 2.1.3. Liczba skazań i wymiar kary za przestępstwo dzieciobójstwa / 354
 - 2.2. Lata 1969–1996 / 357
 - 2.2.1. Rozmiary i dynamika dzieciobójstwa / 357
 - 2.2.2. Charakterystyka sylwetek sprawczyń przestępstwa dzieciobójstwa / 358
 - 2.2.3. Liczba skazań i wymiar kary za przestępstwo dzieciobójstwa / 361
 - 2.3. Lata 1997–2009 / 363
 - 2.3.1. Rozmiary i dynamika dzieciobójstwa / 363
 - 2.3.2. Charakterystyka sylwetek sprawczyń przestępstwa dzieciobójstwa / 364
 - 2.3.3. Skutki kryminalno-polityczne przestępstwa dzieciobójstwa / 368
3. Dzieciobójstwo w świetle badań statystycznych w niektórych państwach Europy Zachodniej / 370

- 3.1. Francja / **370**
 - 3.1.1. Rozmiary i dynamika dzieciobójstwa we Francji w latach 1900–1963 / **372**
 - 3.1.2. Charakterystyka sylwetek sprawczyń / **373**
 - 3.1.3. Liczba skazań i wymiar kary za przestępstwo dzieciobójstwa / **375**
- 3.2. Włochy / **377**
 - 3.2.1. Rozmiary i dynamika dzieciobójstwa we Włoszech w latach 1932–1993 / **377**
 - 3.2.2. Charakterystyka sylwetek sprawczyń przestępstwa dzieciobójstwa / **378**
 - 3.2.3. Liczba skazań za przestępstwo dzieciobójstwa / **383**
- 4. Dzieciobójstwo w poglądach sędziów. Badania własne / **385**
- 5. Uwagi końcowe / **395**
- Zakończenie / **403**
- Załącznik nr 1 / **417**
- Bibliografia / **421**
- Wykaz orzeczeń sądowych / **459**
- Źródła internetowe / **461**
- Wykaz źródeł prawa i aktów pozaprawnych / **463**

Wykaz ważniejszych skrótów

Akty prawne

c.p.	code pénal, aktualnie obowiązujący francuski kodeks karny
cod. pen.	codice penale, aktualnie obowiązujący włoski kodeks karny
EKPC	Europejska Konwencja Praw Człowieka
Konstytucja, Konstytucja RP	ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
k.k.	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
MPPOiP	Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych
PDPC	Powszechna Deklaracja Praw Człowieka
StGB	Strafgesetzbuch, niemiecki kodeks karny
TUE	Traktat z dnia 30 kwietnia 2004 r. o ustanowieniu Unii Europejskiej (Dz. Urz. C 83, s. 1 z 30.03.2010)

Czasopisma

AMSiK	Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii
AMSPSiK	Archiwum Medycyny Sądowej, Psychiatrii Sądowej i Kryminalistyki

Biul. SN	Biuletyn Sądu Najwyższego
GAPP	Gazeta Administracji i Policji Państwowej
KZS	Krakowskie Zeszyty Sądowe
Lek. Pol.	Lekarz Polski
NP	Nowe Prawo
OSA	Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSN	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNPG	Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSNwSK	Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Seria A
Pal.	Palestra
PiP	Państwo i Prawo
Probl. Krym.	Problemy Kryminalistyki
Probl. Praw.	Problemy Praworządności
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
Przeg. Lek.	Przegląd Lekarski
Przeg. Sąd.	Przegląd Sądowy
PS	Przegląd Sejmowy
Psych. Pol.	Psychiatria Polska
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SP	Studia Prawnicze
WPP	Wojskowy Przegląd Prawniczy
ZNUJ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUŁ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego

Inne

ETS	Europejski Trybunał Sprawiedliwości
SA	sąd apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
TK	Trybunał Konstytucyjny
TNOiK	Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa
WHO	Światowa Organizacja Zdrowia

Wstęp

Życie człowieka, zajmując niewątpliwie naczelne miejsce w hierarchii wszelkich innych dóbr, których pozostaje on wyłącznym dysponentem, zachowuje swoje uniwersalne walory nie tylko w wymiarze indywidualnym, lecz również na płaszczyźnie społecznej. Zakres bowiem ochrony, zagwarantowany niniejszemu dobru, zawsze stanowi odzwierciedlenie poziomu humanizacji życia społecznego. Problematyka prawnokarnej ochrony życia ludzkiego skłania do nieustannej refleksji, przede wszystkim dlatego, że określenie zakresu tejże ochrony wymaga odpowiedzi na pytanie, od kiedy zaczyna się człowiek, która to wątpliwość stanowi jednocześnie obszar wzmoczonej refleksji badawczej w etyce, filozofii czy teologii.

Pozbawienie człowieka najbardziej cennego z jego dóbr, jakim pozostaje życie, zawsze wyzwała wyjątkowo silne, negatywne reakcje emocjonalne, które są szczególnie wzmoczone, gdy ofiarą zabójstwa jest noworodek, a sprawcą czynu matka dziecka. Atypowość zachowania dzieciobójczyni stanowi od dawna przedmiot szczególnego zainteresowania zarówno doktryny prawa karnego, jak i etyki i skłania do podjęcia pogłębionych rozważań, których celem jest przede wszystkim wyznaczenie sposobu normatywnego rozstrzygnięcia analizowanej problematyki.

Dzieciobójstwo towarzyszyło ludzkości już od czasów antycznych. Ewolucja reakcji na ten rodzaj zachowania, podejmowanego pierwotnie zwłaszcza przez ojca w ramach przysługującego mu *ius vitae necisque* (prawa życia i śmierci), znacznie rzadziej wspólnie przez rodziców, następowała stopniowo. Uzasadnienia dla społecznej akceptacji wobec praktyki eliminowania potomstwa należy poszukiwać w płaszczyźnie obyczajowej oraz ekonomicznej społeczeństw starożytnych. Życie dziecka, szczególnie w wypadku, jeśli wykazywało ono jakiegokolwiek ułomności, nie stanowiło w świecie antycznym wartości analogicznej do tej,

jaką obdarzano życie jednostki dojrzałej. Dzieciobójstwo było ponadto swoistą metodą rozwiązywania problemów demograficznych, stając się regulatorem przyrostu naturalnego. Dopiero postępująca około IV w. n.e. intensyfikacja wpływów religii chrześcijańskiej, modyfikujących stopniowo mentalność i obyczajowość ówczesnego społeczeństwa, czyniąc z godności człowieka wartość fundamentalną, zaczęła wywierać poważny wpływ na potępienie wszelkich praktyk uśmiercania dzieci. Konsekwencją tego procesu stało się natomiast stosowanie niezwykle drastycznych metod karania sprawców dzieciobójstw przez władze świeckie. Zasadnicza zmiana reakcji na dzieciobójstwo została zapoczątkowana dopiero około XVI w., kiedy przy ocenie czynu matki zaczęto dostrzegać konieczność uwzględnienia także płaszczyzny motywacyjnej jej zachowania. Z kolei ten aspekt zapoczątkował, w większości ustawodawstw XIX-wiecznych, proces kwalifikacji dzieciobójstwa w charakterze zabójstwa typu uprzywilejowanego. Dopiero kolejne stulecie przyniosło ze sobą konieczność pełniejszej refleksji również nad statusem ofiary przestępstwa dzieciobójstwa.

Wskazany typ zachowań kryminalnych od wieków wzbudza co najmniej społeczny sprzeciw, a nawet odrazę i potępienie. Wydaje się, że powodem licznych kontrowersji, jakie koncentrują się wokół przestępstwa dzieciobójstwa, jest ekstracharakterogenność czynu matki, będąca wynikiem niewytłumaczalnego niewykształcenia się naturalnego instynktu, jakim powinna ona zostać obdarzona. W istocie przestępstwo, którego dopuszcza się matka, stanowi przykład zaprzeczenia macierzyństwa, a jednocześnie pozostaje wymierzone w przyrodzoną predyspozycję psychiczną człowieka, wyrażającą się w dążeniu do zachowania własnego gatunku.

Warto jednak dodać, że radykalne oceny dzieciobójstwa są zwykle jednopłaszczyznowe i nie uwzględniają polimotywacyjności przedmiotowego przestępstwa. Ta właściwość dzieciobójstwa, która polega na wieloaspektowym uwarunkowaniu czynu zabronionego matki, skłania do jego interdyscyplinarnej i wielowątkowej analizy. W obliczu rozważań koncentrujących się wokół wartości fundamentalnej, jaką stanowi życie człowieka, bez względu na stopień jego dojrzałości, konieczne staje się odniesienie do kwestii natury etycznej, teologicznej czy wreszcie medycznej splatających się nierozzerwalnie z podjętą w pracy badaną problematyką. Jednocześnie owa wieloaspektowość przestępstwa dzieciobójstwa determinuje w konsekwencji rozszerzenie zakresu uwag natury dogmatycznej o ustalenia z innych dyscyplin

naukowych, wśród których niewątpliwie miejsce szczególne zajmują: psychologia i psychiatria, ale także neonatologia oraz perinatologia.

Uzasadnieniem podjęcia w niniejszej pracy rozważań dotyczących pogłębionej analizy prawnokarnych i etycznych aspektów przestępstwa dzieciobójstwa jest szczególna doniosłość problematyki ochrony życia na jego początkowym etapie oraz niewielka liczba szczegółowych monograficznych opracowań, poświęconych temu zagadnieniu. W literaturze przedmiotu można ich odnaleźć zaledwie kilka. W okresie powojennym najstarszym studium dotyczącym dzieciobójstwa w prawie karnym było opracowane w latach 50. *Dzieciobójstwo w świetle prawa karnego. Studium prawnoporównawcze* autorstwa Z. Papierkowskiego. W latach 90. omawiane zagadnienie zostało częściowo tylko podjęte przez M. Tarnawskiego w pracach: *Zabójstwo uprzywilejowane w ujęciu polskiego prawa karnego*, a także *Zabójstwo uprzywilejowane w świetle badań sądowych i badań ankietowych*. Obecnie wśród nowszych publikacji należy wskazać opracowania K. Holki-Marzec – *Dzieciobójstwo – przestępstwo uprzywilejowane czy zbrodnia* oraz M. Szweda i L. Wieczorka – *Dzieciobójstwo. Od przepisu prawa do indywidualnego przypadku*, a także pracę A. Książkowskiej-Breś – *Odpowiedzialność karna za dzieciobójstwo w polskim prawie karnym*. Wydaje się jednak, że tak istotna, a przy tym kontrowersyjna problematyka ochrony życia u jego początku uzasadnia konieczność kontynuowania dalszych badań, a przede wszystkim rozszerzenia zakresu badawczego szczególnie z perspektywy historycznej, dogmatycznej, prawnoporównawczej oraz etycznej, a nawet empirycznej.

W niniejszej pracy wyodrębniono cztery zadania badawcze mające najistotniejsze znaczenie dla kompleksowego ujęcia problematyki dzieciobójstwa. Wstępnym zadaniem badawczym było ustalenie, jaką wartość stanowi życie ludzkie z perspektywy etyki, przy czym przedstawiono dwie opozycyjne, wzajemnie skontrastowane grupy poglądów: z jednej strony zwolenników etyki wartości życia, z drugiej ich oponentów, hołdujących postulatowi jakości ludzkiej egzystencji. W rozważaniach natury aksjologicznej uwzględniono również stanowisko zajmowane wobec przedstawionej kwestii w doktrynie chrześcijańskiej.

Drugim z zadań badawczych, podjętym przez autorkę, była analiza dogmatyczna obowiązującego przepisu art. 149 k.k. w strukturze przestępstw przeciwko życiu wraz z propozycją modyfikacji zakresu poszczególnych znamion, składających się na strukturę badanego

unormowania oraz ustalenie, czy uzasadnione jest kwalifikowanie dzieciobójstwa w charakterze przestępstwa *sui generis*, typizowanego w art. 149 k.k. poprzez wskazanie w tym zakresie zarówno poglądów *de lege lata*, jak i stanowiska *de lege ferenda*.

Kolejnym zadaniem badawczym było przedstawienie rozwiązań legislacyjnych, dotyczących przestępstwa dzieciobójstwa, obowiązujących w wybranych państwach Europy Zachodniej: Francji, Niemczech, Włoszech i Wielkiej Brytanii oraz porównanie ich z polską regulacją karną poprzez zaakcentowanie występujących pomiędzy nimi różnic.

Ostatnie z zadań podjętych w pracy polegało na kompleksowym zestawieniu i analizie wyników badań empirycznych, dotyczących przestępstwa dzieciobójstwa, prowadzonych w Polsce na przestrzeni obowiązywania kolejnych regulacji kodeksowych: z 1932 r., z 1969 r. oraz z 1997 r. oraz porównanie uzyskanych wyników z obrazem tego przestępstwa w zestawieniach statycznych dwóch państw Europy Zachodniej: Francji i Włoch. Konfrontacja ta została dodatkowo pogłębiona wynikami badań ankietowych, przeprowadzonych wśród polskich sędziów, które dotyczyły oceny zasadności oraz prawidłowości obowiązującego rozwiązania legislacyjnego dotyczącego przestępstwa dzieciobójstwa z jednoczesnym uwzględnieniem stanowiska badanej grupy przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości wobec przedstawionych w ankiecie postulatów zmian art. 149 k.k.

Punktem wyjścia obszernych rozważań, koncentrujących się wokół poruszanej w rozprawie problematyki przestępstwa dzieciobójstwa w wymiarze prawnokarnym były, zawarte w rozdziale I, wstępne ustalenia o zakresie ochrony prawnej, gwarantowanej człowiekowi na początkowym etapie życia w Konstytucji, a także w wiążących Polskę przepisach o zasięgu międzynarodowym i europejskim oraz w poszczególnych unormowaniach zawartych w obowiązującym kodeksie karnym.

Z punktu widzenia przyjętych w pracy zadań badawczych niezwykle istotne są rozważania o zabarwieniu aksjologicznym zawarte w jej rozdziale II. Ich celem było zwrócenie uwagi na wyraźną rozbieżność konsekwencji wynikających z przyjęcia jednej z dwóch postaw etycznych zajmowanych wobec dobra, jakim pozostaje życie ludzkie. Według zwolenników koncepcji świętości życia uchodzi ono za wartość fundamentalną i nienaruszalną, ze względu na swoją nieodtworzalność zachowuje charakter wyjątkowy wobec pozostałych dóbr, niezależny od stopnia rozwoju i kondycji psychofizycznej jego

dzierżyciela. Przeciwnicy takiego stanowiska zakładają, że życie pozostaje wartością wypełniającą się wszakże jedynie pod warunkiem jego dostatecznej i obiektywnej jakości, na którą składają się określone czynniki, co w sytuacjach ekstremalnych czyni dozwolonym ingerowanie w jego temporalne granice. Kwestię kluczową stanowiło ustalenie, czy wobec tak zaawansowanej aksjologicznej dychotomii postaw możliwe jest wyznaczenie społecznie akceptowanych, obiektywnych standardów powinnego zachowania wobec życia ludzkiego, które nie zyskało jeszcze bezspornego charakteru osobowego ze względu na kryterium rozwojowe (etap życia płodowego) lub jakościowe (noworodek z deformacjami).

W rozdziale III, koncentrującym się wokół oceny dzieciobójstwa z perspektywy historycznej, zaakcentowano rozważania o podłożu dogmatycznym z jednoczesnym uwzględnieniem aspektów prawno-porównawczych badanego zjawiska w prawie karnym niektórych państw europejskich. Ogólne tendencje, dotyczące kwalifikacji konkretnego zachowania jako dzieciobójstwa oraz wynikające stąd konsekwencje zostały przedstawione w porządku chronologicznym od okresu dominacji cywilizacji antycznych, aż do czasów nowożytnych, ze szczególnym uwzględnieniem rozwiązań legislacyjnych obowiązujących w ustawodawstwie niemieckim, we Francji i Włoszech. Równocześnie przedstawiono analizy historyczne krajowych unormowań odnoszących się do dzieciobójstwa od wieków średnich, aż po regulacje kodeksowe z roku 1932 i 1969. Powoływanie motywów uzasadnień wspomnianych kodyfikacji, którymi kierowali się ich twórcy, oraz treści projektów nowelizacji, poprzedzających przyjęte rozwiązania normatywne, umożliwiło przedstawienie kompleksowej historycznej charakterystyki przestępstwa dzieciobójstwa oraz ukazanie procesu kształtowania się jego prawnokarnej regulacji.

W oparciu o metodę dogmatyczną dokonano analizy przestępstwa dzieciobójstwa w rozdziałach czwartym i piątym. We wskazanych częściach pracy niezbędne stało się, po pierwsze, ustalenie, czy istnieją uzasadnione i wystarczające przesłanki, pozwalające na penalizację dzieciobójstwa jako zabójstwa o charakterze uprzywilejowanym, po drugie zbadanie, czy dzieciobójstwo typizowane w art. 149 k.k. słusznie pozostaje przestępstwem *sui generis* oraz po trzecie, czy zakres oraz sposób interpretacji znamion przedmiotowego przestępstwa jest prawidłowy i nie budzi zbyt wielu wątpliwości i zastrzeżeń zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie, czy może raczej skłania do zde-

cydowanej modyfikacji obecnego ujęcia normatywnego przestępstwa dzieciobójstwa. Analizie poddano wszystkie znamiona konstytuujące zakres art. 149 k.k., ze szczególnym uwzględnieniem dwóch: „okresu porodu” i „wpływu jego przebiegu”, których interpretacja, ze względu na ich wieloznaczność, wymagała pogłębionych rozważań.

Niezwykle istotną część niniejszego opracowania stanowią rozważania o charakterze prawnoporównawczym zawarte przede wszystkim w rozdziale szóstym. Przedstawienie wybranych, zagranicznych regulacji europejskich, obowiązujących w prawie karnym Francji, Niemiec, Włoch i Wielkiej Brytanii pozwoliło na wyodrębnienie zróżnicowanych metod penalizacji badanego zjawiska w postaci: 1) odrębnego przepisu, typizującego czyn matki (przestępstwo *sui generis*, np. Włochy), 2) przestępstwa podlegającego kryminalizacji jako zabójstwo typu uprzywilejowanego (Niemcy), 3) przestępstwa, w przypadku którego szczególnie status ofiary (małoletni poniżej 15. roku życia) przesądza o uznaniu tej kategorii czynu za zabójstwo kwalifikowane. Zwrócono również uwagę na motywy uzasadniające możliwość wyeliminowania penalizacji dzieciobójstwa w charakterze przestępstwa *sui generis* w ustawodawstwie francuskim i niemieckim. Przedstawienie założeń obowiązujących regulacji europejskich, w tym również rozwiązania z kręgu *common law* (obowiązujący w Wielkiej Brytanii *The Infanticide Act*) pozwoliło na ich konfrontację z regulacją obowiązującą w polskim prawie karnym.

Charakterystyka empiryczna zjawiska dzieciobójstwa została natomiast uwzględniona w ramach ostatniej części niniejszego opracowania (rozdział siódmy) i zrealizowana w oparciu o dwie metody badawcze. Z jednej strony dokonano zestawienia i analizy dostępnych, krajowych danych statystycznych z uwzględnieniem rozmiarów badanego przestępstwa, charakterystyki sylwetek sprawczyń oraz wymiaru kary i liczby prawomocnych skazań za niniejsze przestępstwo, usystematyzowanych z perspektywy trzech okresów badawczych: 1932–1968, 1969–1996, 1997–2010; perspektywy wynikającej z obowiązywania kolejnych regulacji karnych. Uzyskane statystyki polskie zostały równocześnie skonfrontowane z wynikami badań francuskich i włoskich, poddanymi jednakowej systematyce badawczej. Z drugiej strony warstwa empiryczna badań została rozszerzona o analizę wyników badań ankietowych przeprowadzonych wśród sędziów sądów okręgowych, a dotyczących ustalenia opinii wskazanej grupy pracowników wymiaru sprawiedliwości wobec dwóch kwestii: prawidłowości

doboru znamion, konstytuujących zakres art. 149 k.k. oraz zasadności utrzymania obowiązującego rozwiązania legislacyjnego, polegającego na penalizacji dzieciobójstwa w charakterze przestępstwa *sui generis*.

Pragnę podziękować w szczególności tym wszystkim osobom, których wsparcie i życzliwość towarzyszyły mi w trakcie powstawania tej książki. Przede wszystkim serdecznie dziękuję Pani Profesor dr hab. Zofii Sienkiewicz za ogromną cierpliwość i nieocenioną pomoc, jakiej nieustannie mi udzielała. Chciałabym również wyrazić wyjątkowe słowa wdzięczności recenzentom rozprawy doktorskiej – Panu Profesorowi dr. hab. Tomaszowi Kaczmarkowi oraz Panu Profesorowi dr. hab. Marianowi Filarowi, których niezwykle cenne i wnikliwe uwagi uwzględniłam, przygotowując książkę do druku. W tym miejscu dziękuję również tym wszystkim, których życzliwość i zaangażowanie pozwoliły mi przygotować niniejszą publikację, zwłaszcza pracownikom Katedry Prawa Karnego Materialnego na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Zakładu Etyki w Instytucie Filozofii na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego, a także Bibliothéque Nationale de France.

Niniejsza monografia została przygotowana w ramach realizacji promotorskiego projektu badawczego Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (N N110 030738), przyznanego na lata 2010–2012.

Rozdział 1

Prawna ochrona życia ludzkiego u jego początku

1. Wprowadzenie

Wyjątkowy charakter dobra prawnego, jakim pozostaje życie ludzkie, czyni uzasadnionym podjęcie rozważań, mających na celu ustalenie zakresu ochrony prawnej gwarantowanej wskazanemu dobru na początkowym etapie jego rozwoju. Warto podkreślić, że regulacje prawnokarne stanowią tylko jedną z wielu płaszczyzn, na której dokonuje się taka ochrona. Waga wskazanego dobra oraz nieodwracalność konsekwencji jego naruszenia skłaniają, by spojrzeć na kwestię prawnej problematyki ochrony życia w ujęciu szerszym, stąd poniższe uwagi odnosząc się będą również do ustaleń innych gałęzi prawa, co uwidoczni wielopłaszczyznowość analizowanej problematyki.

Unormowania dotyczące prawnej ochrony życia jednostki na etapie jej postnatalnego rozwoju zostały usystematyzowane z zachowaniem ich trychotomicznego podziału. Po pierwsze, zwrócono uwagę na zakres ochrony udzielanej obywatelowi na podstawie art. 38 Konstytucji RP, przedstawiając również w tym zakresie alternatywne, teoretyczne modele ochrony życia ludzkiego, obowiązujące w innych państwach europejskich. Ponadto dokonano zestawienia obowiązujących Polskę w tej mierze ustaleń, wynikających z wiążących ją norm prawa międzynarodowego i europejskiego. Integralna część rozważań została poświęcona określeniu, jaki zakres ochrony wyznaczają jednostce regulacje z zakresu prawa karnego.

Należy stwierdzić, że w odniesieniu do kwestii ochrony życia ludzkiego prawo karne wyróżnia się niewątpliwie na tle innych dziedzin prawa. Status ten jest wynikiem obowiązującej w naukach penalnych

metody regulacji prawnej. Podczas gdy zasadniczą formę reakcji wobec rozlicznych zagrożeń dla życia ludzkiego stanowi prewencja właściwa (choćby dla prawa konstytucyjnego czy międzynarodowego), w naukach penalnych aspekt ochronny realizuje się szczególnie poprzez stosowanie sankcji karnych, a zatem przybiera wymiar *sensu stricto* represyjny.

Pytanie o zakres ochrony udzielanej życiu ludzkiemu w obowiązującym systemie norm prawnych implikuje również konieczność wyznaczenia granic tejże ochrony. Podjęta w pracy problematyka zabójstwa dziecka nowo narodzonego wymaga wskazania kryteriów pozwalających na określenie, od jakiego momentu płód zyskuje status noworodka. Należy zauważyć, że kwestia ta jest niezwykle doniosła, gdyż precyzyjne wyznaczenie zakresu ochrony życia ludzkiego u jego początku staje się możliwe dopiero z momentem oznaczenia, od kiedy zaczyna się człowiek, co niestety nie jest zagadnieniem jednoznacznie definiowanym i budzi nieustanne wątpliwości oraz spory w doktrynie prawa karnego.

2. Ochrona życia w świetle polskiej Konstytucji

Prawo do życia stanowi bezdyskusyjnie wartość nadrzędną oraz źródło wszelkich pozostałych praw człowieka¹, stanowi fundament w sensie merytorycznym oraz warunek wstępny i niezbędnie konieczny wszelkich dalszych uprawnień².

Wśród obecnie obowiązujących europejskich państwowych modeli konstytucyjnych w zakresie ochrony życia można wyróżnić³:

- takie, które zapewniają jednostce ochronę ogólną⁴,

¹ *Podstawowe problemy stosowania Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Raport wstępny*, red. K. Działocha, Warszawa 2004, s. 120 i n.

² F. Menghistu, *The Satisfaction of Survival Requirements (w:) The Right to Life in International Law*, red. B.G.R. Amcharan, Boston 1985, s. 63.

³ J. Kondratiewa-Bryzik, *Początek prawnej ochrony życia ludzkiego w świetle standardów międzynarodowych*, Warszawa 2009, s. 231–232.

⁴ Obecnie rozwiązanie takie obowiązuje w Albanii, Belgii, Estonii, Finlandii, Grecji, Hiszpanii, na Litwie, Łotwie, w Macedonii, na Malcie, w Niemczech, Polsce, Rosji, Rumunii, Szwajcarii, na Ukrainie, na Węgrzech. Por. J. Lipski, P. Chybalski, *Analiza porównawcza dotycząca modeli zapisu konstytucyjnej gwarancji ochrony życia ludzkiego w perspektywie dopuszczalności usunięcia ciąży (w:) Przed pierwszym czytaniem, Konstytucyjna formuła ochrony życia. Druk sejmowy nr 993*, Biuro Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu, Warszawa 2007, nr 3, s. 111 i n.

- niezawierające unormowania wprost; status ochrony człowieka pozostaje wówczas uzależniony od wskazania stosownych unormowań międzynarodowych⁵, ewentualnie stopień i charakter ochrony określa sam ustawodawca⁶,
- model, w którym ochrona życia człowieka zostaje rozszerzona na poziomie konstytucyjnym do okresu prenatalnego (zdecydowanie najrzadszy)⁷.

Artykuł 38 Konstytucji stanowi: „Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia”⁸. Jak podkreśla R. Grabowski, art. 38 Konstytucji wprowadza nie ochronę prawa do życia, lecz „prawo do prawnej ochrony życia”⁹. Celem takiej konstrukcji przepisu było zwrócenie uwagi na konieczność ograniczenia lub możliwej eliminacji zagrożeń dla życia człowieka¹⁰.

W Konstytucji nie pojawia się wyraźne określenie, czy ochrona życia ludzkiego przysługuje już w fazie prenatalnej¹¹, jednak uznaje

⁵ Model taki stosowany jest w Austrii, Bośni, Hercegowinie, Szwecji; por. *ibidem*.

⁶ System ten przyjęto w Danii, Francji, Holandii, Islandii, Luksemburgu, Norwegii i we Włoszech. Por. *Ochrona prawna początku życia człowieka w rozwiązaniach międzynarodowych i konstytucyjnych w Europie*, PS 2007, nr 3, s. 29.

⁷ Rozwiązanie niniejsze obowiązuje w Andorze, Chorwacji, Czechach, Irlandii, Portugalii i Słowacji. Przykładowo art. 6 Karty Podstawowych Praw i Wolności Republiki Czeskiej stanowi: „Ust. 1. Każdy ma prawo do życia. Życie człowieka jest godne ochrony jeszcze przed urodzeniem. Ust. 2. Nikt nie może być pozbawiony życia”. Por. *Ochrona prawna...*, s. 30. Por. E. Zielińska, *Konstytucyjna ochrona prawa do życia od momentu poczęcia (uwagi krytyczne do projektu zmiany art. 38 Konstytucji)*, PiP 2007, z. 3, s. 9.

⁸ L. Koba, W. Waclawczyk, *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, Warszawa 2009, s. 184; Z. Witkowski, *Prawo konstytucyjne*, TNOiK, Toruń 2001, s. 6 i n. Należy zauważyć, że istniały w Polsce próby wprowadzenia przepisu, rozszerzającego zakres ochrony życia jednostki od momentu jego poczęcia. Przepis ten przybrał następujące brzmienie: „Rzeczpospolita Polska uznaje przyrodzone prawo każdego człowieka do życia od poczęcia do naturalnej śmierci i gwarantuje jego prawną ochronę”. Projekt taki przygotowany został przez przedstawicieli ugrupowań: Porozumienia Centrum, Zjednoczenia Chrześcijańsko-Narodowego, Porozumienia Ludowego oraz Ruchu dla RP oraz Koalicji Konserwatywnej.

⁹ P. Sarnecki, *Wolności i prawa osobiste (w:) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Komentarz*, t. III, red. L. Garlicki, Warszawa 2003, s. 3.

¹⁰ Por. B. Gronowska, *Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela (w:) Prawo konstytucyjne*, red. Z. Witkowski, Toruń 1998, s. 96–97; J. Boć, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku*, Wrocław 1998, s. 78.

¹¹ Stanowisko, jakoby prawo do życia uznawane było za wartość absolutną, jest reprezentowane w doktrynie przez następujących autorów: E.W. Keyserlinga, Y. Dinsteina, F. Przetacznika, J. Gobry’ego. Ochronę życia od poczęcia przewiduje także

Joanna Brzezińska – doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa Karnego Materialnego Uniwersytetu Wrocławskiego; członek Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawa Karnego z siedzibą w Bordeaux (Association Internationale de Droit Penal – AIDP); autorka publikacji z zakresu prawa karnego materialnego, szczególnie dotyczących problematyki prawnokarnej ochrony życia ludzkiego w początkowym stadium jego istnienia.

■ W książce przedstawiono analizę zjawiska dzieciobójstwa z punktu widzenia prawa, psychologii, medycyny, filozofii, etyki i teologii.

■ Autorka zaprezentowała m.in.:

- poglądy doktryny i praktyki dotyczące dzieciobójstwa,
- analizę kryminologiczną przestępstwa dzieciobójstwa z perspektywy trzech kolejnych kodyfikacji karnych (1932, 1969, 1997),
- przestępstwo dzieciobójstwa na tle wybranych ustawodawstw europejskich (Francja, Niemcy, Wielka Brytania, Włochy).

■ Publikacja jest przeznaczona dla pracowników naukowych, adwokatów, sędziów, prokuratorów, psychologów klinicznych oraz studentów.

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-264-4139-4

9 788326 441394

Cena 99 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01
zamowienia.książki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl